

נטיעת תמרים ערב שביעית בזמן הזה

ראשי פרקים

הקדמה

א. איסור נטיעה ערב שביעית

1. תוספת שביעית

2. גרימת קליטת הצמח בשביעית

3. שיטת הרמב"ם

ב. הלכה למעשה

ג. תמר אינו נותן פרי בשנותיו הראשונות

ד. היתר המכירה

ה. דעת הרב מרדכי אליהו שליט"א והרב אברהם דוב אורבך שליט"א

הקדמה

במדריך שמיטה לחקלאים תשנ"ד, (הרבנות הראשית וועדת השמיטה בשיתוף עם מכון התורה והארץ) נאמר: "נטיעה של עצי פרי גלויי שורש (כגון: תמרים) יש לסיים עד ט"ו באב לפני השקיעה".

חובה זו מוזכרת ברמב"ם, פרק ג משמיטה ויובל הלכה יא, ומטרתה למנוע נטיעה וקליטה שלוש יום קודם ראש השנה של שביעית.

ברצוננו לדון כאן בשאלה האם תמרים, הנזכרים כאן כדוגמא, אף הם בכלל האיסור או שמא ניתן להקל בהם יותר.

א. איסור נטיעה ערב שביעית

מצד שתי הלכות נידון איסור נטיעה בערב שביעית.

1. תוספת שביעית

מדין תוספת שביעית - כתב הרמב"ם בפרק ג משמיטה ויובל הלכה א: "עבודת הארץ בשנה השישית שלושים יום סמוך לשביעית אסורה, הלכה למשה מסיני מפני שהוא מתקנה לשביעית. ודבר זה בזמן שביית המקדש קיים הוא שנאסר מפני השמועה... ובזמן שאין בית המקדש קיים מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה".

2. גרימת קליטת הצמח בשביעית

מדין איסור גרימת קליטת גידולי קרקע בשביעית - איסור זה דייקו חלק מהראשונים מהמשנה בשביעית פרק ב משנה ו: "אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלושים יום לפני ראש השנה... רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת בשלושה ימים שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים שתי שבתות". ומדובר כאן במחלוקת תנאים (לדעת הראשונים הג"ל) כמה זמן לוקח לאילן להקלט בקרקע.

וכן הבין את המשנה רבנו תם בתוספות ראש השנה דף י עמוד ב דיבור המתחיל שלושים, "דלעניין שביעית לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית עצמה." וכן הוא בתוספות רי"ד שם במסכת ראש השנה, "...ואינו חייב להרחיק אלא כשיעור שתקלט הנטיעה קודם ראש השנה..."

וכן הוא במהר"י קורקוס פרק ג משמיטה ויובל הלכה יא: "בדין המשנה טעמא איכא דלא תקלוט בשביעית דהוי כנוטע בשביעית גופא".

ולכאורה כיון שבמועד קטן דף ד עמוד א "אמר רב אשי (בדין הלכה למשה מסיני) רבן גמליאל ובית דינו סברי לה כרבי ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה, וכי גמירי הלכתא בזמן שביית המקדש קיים... אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא", כלומר שאין לנו דין תוספת שביעית בזמן הזה, היה מקום לחשוב שהאיסור היחיד בערב שביעית הוא לגרום קליטת האילן בשביעית.

ובשיעור הקליטה פסקו במשנתנו הלכה כרבי יוסי שהוא שתי שבתות. (רמב"ם פרק ט מהלכות נטע רבעי הלכה ח: "...וכמה הוא סתם קליטה לכל האילנות? שתי שבתות.")

3. שימת הרמב"ם

והנה למרות האמור לעיל פסק הרמב"ם בפרק ג משמיטה ויובל הלכה יא: "אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה שלושים יום קודם ראש השנה של שביעית. וסתם קליטה שתי שבתות. ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו. נמצאת אומר שהנטע... ערב שביעית קודם ראש השנה בארבעה וארבעים יום יקיים..."

ומשמע מדברי הרמב"ם שיש כאן גדר חדש של נטיעה בערב שביעית, שאינו מדין תוספת שביעית וגם אינו מדין קליטה, אלא מדין "מראית עין". מה היא מראית העין שעליה מדבר הרמב"ם?

יש שהבינו כדברי רבי עקיבא איגר בגליונו כאן "היינו דאם לא יהיה אחר שיצור קליטה שלושים יום, ממילא מונין לו לעניין ערלה וכדומה שנת שביעית לשנה ראשונה, ויהיה נראה כאילו נטעו בשביעית, לזה בעיגן אחר הקליטה ל' יום ומונין לו שביעית לשנה שנייה..." כלומר: הנוטע בערב ראש השנה של שביעית עשוי להיראות בשנה הרביעית כמי שנטע בשביעית עצמה. (וכדברי רבי עקיבא איגר הבינו את הרמב"ם הגר"א בשנות אליהו פרק ב משנה ו, פני יהושע ראש השנה דף י עמוד ב דיבור המתחיל ומיהו מצאתי להרמב"ם, חזון איש סימן יז אות כה וכן בשבת הארץ כאן.)

אולם במהר"י קורקוס כאן (דיבור המתחיל ודבר זה) מפרש אחרת את עניין מראית העין ברמב"ם: "...דבנטיעה איכא למיחש למראית העין טפי, שהרואה הנטיעה הקטנה בשביעית יטעה לומר שבשביעית נטעה, כי אין הכל מבחינים בין נטיעה של חודש לנטיעה של חודשיים, וגם כאן דאין אסורה מן התורה יטעו אינשי..." כלומר שהחשש למראית העין הוא מידי, שמא יראה כאלו נטעו הנטיעות בשמיטה עכשיו ולא חודש לפנייה. (אפשר להסביר כך ברמב"ם שהרי הוא עצמו לא הזכיר כלל עניין ערלה ושנה רביעית.

(כדברי המהר"י קורקוס הסבירו את הרמב"ם גם תוספות חדשים פ"ב ו ומקדש דוד סימן נט.)

והנה לפי רבנו תם וסיעתו שהזכרנו אין בזמן הזה שום דין של שלושים יום ערב ראש השנה, אלא רק דין קליטה, שצריך לנטוע את האילנות שיקלטו קודם ראש השנה, והזכרנו כבר לעיל, שסתם קליטה שתי שבתות.

ב. הלכה למעשה

בערוך השולחן העתיד סימן יח, ה תמה על הרמב"ם, ובסופו של דבר פסק כדעת רבנו תם: "...מותר בזמן הזה ליטע שני שבועות לפני ראש השנה דשביעית". ובשבת הארץ פרק ג סעיף יא הביא דברי רבנו תם והרא"ש החולקים על הרמב"ם ולא הכריע ביניהם.

והנה רוב הספרים המדריכים הלכה למעשה מחלקים בין עצי פרי, שבהם פוסקים כרמב"ם, שיש לסיים נטיעתם מ"ד יום לפני ראש השנה, ובין עצי סרק, שבהם מקילים לנטוע גם בתוך שלושים יום לפני ראש השנה ורק חוששים לקליטה. (עיין למשל במדריך השמיטה של הרבנות הראשית תשנ"ד, פרק ז סעיף א וסעיף ד, הארץ ומצוותיה לרב גולדברג פרק ב סעיף ח, כרם ציון שביעית פרק א ה. והרב טיקוצ'ינסקי בספר השמיטה וכן הרב עוזיאל בהתורה והמדינה חלק ד עמוד קמ החמירו אף בעצי סרק.)

חלוקה זו בין עצי פרי לעצי סרק אפשרית כדברי הרמב"ם רק לפי רבי עקיבא איגר ושבת הארץ וסיעתם, שהסבירו את חשש מראית העין בשנה הרביעית ומשום מונים לערלה. אולם למהר"י קורקוס וסיעתו שעץ צעיר נראה כמי שנטע בשמיטה, לא היה מקום לחלוקה זו.

לכן ניתן לקבוע, שעיקר ההדרכה למעשה בדין זה הוא כרמב"ם וכפירוש שמראית העין הוא משום מונים לערלה.

ג. תמר אינו נותן פרי בשנותיו הראשונות

לפי מה שביררתי אצל מומחים, התמר לעולם אינו נותן פרי בארבע שנותיו הראשונות. (ולפעמים יתן פרי רק אחרי כעשר שנים.) ועל פי זה יש מקום לדון אם נוכל להחשיב את התמר לעניין זה לעץ סרק ולא לעץ פרי.

אמנם לשיטת המהר"י קורקוס ברמב"ם אין לזה כל נפקא מינה, משום שגם עצי סרק אסורים בנטיעה ערב שביעית. אולם לשיטת רבי עקיבא איגר וסיעתו אם עץ התמר יחשב לעץ סרק משום שלא תהיה שייכת בו עצם מראית העין של מונים לערלה - יהיה מותר לנטועו לפחות עד שבועיים קודם לראש השנה.

לכאורה ניתן לומר, מתוך הנחה שלמעשה מחלקים בין עצי פרי לעצי סרק, שכפי שמחלקים בין עצי פרי, שיש בהם חשש מראית עין של מונים לערלה, ובין עצי סרק, שאין בהם חשש זה, הוא הדין שאפשר לחלק בין עצי פרי בינם לבין

עצמם. דהיינו: חשש מראית עין יהיה שייך רק בעציט הנותנים פרי תוך ארבע שנים ולא בעצים כמו עץ התמר.

ד. היתר המכירה

בנוסף לכך, היות וקיים היתר המכירה שעל פיו יש דרך של נטיעה בהיתר, ממילא בטל חשש מראית העין, כי יתלו לומר שהנטיעה ודאי נעשתה על פי היתר המכירה. (סברא זו הוזכרה בשבת הארץ פרק ו, ה ובכרם ציון פרק יט גדולי ציון סעיף קטן ד.) וגם אם לא נקבל היתר זה בצורה כוללת, מכל מקום לעצי פרי כגון תמר ודאי ראוי לצרפו.

ה. דעת הרב מרדכי אליהו שליט"א

והרב אברהם רוב אוירבך שליט"א

יש להעיר שהראשון לציון הגר"מ אליהו שליט"א, והגרא"ד אוירבך שליט"א, שלפניהם דנתי בסוגיא זו, לא הסכימו להתיר הדבר למעשה, אם אין נסיבות מקלות נוספות, משום חשש לשיטת המהר"י קורקוס.

אמנם הגרא"ד אוירבך התיר מטעם אחר: בדרך כלל נוהגים לעטוף חוטר של תמר בנסורת כאשר הוא עדין מחובר לעץ האם, ובתוך נסורת זו מעבירים אותו לאדמה. והגרא"ד אוירבך פסק שאפשר להחשיב את הנסורת כנטועה בתוך כגוש לעניין נטיעה בערך שביעית.